

СУКОБИ НАЦИОНАЛНИХ ИСТОРИОГРАФИЈА

Од времена формирања нација (у савременом облику) на јужнословенском поднебљу, то јест извесне промене укупног система вредности од почетка 19. века, којом је приликом национална свест почела да се издваја и ставља на прво место у свести обичног човека, дошло је и до формирања националних историографија. Процес формирања савремених нација је затекао етничко стање балканског поднебља битно измењено у односу на оно које је било на снази у средњем веку. То стање, које је највећим делом створено као последица турске најезде на јужнословенски простор, са једне стране огледало се до 1995. године великом етничком и конфесионалном шароликошћу, а са друге стране, у великој мери и одсуством државно-правног континуитета код скоро свих балканских нација. Новоформиране националне историографије су пратиле националне (и државне) стратегије, а и саме су узимале значајног учешћа у формирању истих. Стога је врло брзо дошло до великих међунационалних конфликта, који се углавном до данашњих дана нису у потпуности решили, мада је код неких дошло до замрзавања, и то највише услед утицаја тренутних политичких токова. Националне историографије су од почетка тесно спрегнуте са поменутиим конфликтима. Ти сукоби су каналисали (а и даље каналишу) правце развијања националних историографија, а у новије време генеришу сасвим нове форме и облике, које можемо једноставно подвести по појам "алтернативних" праваца националних историографија.

Када је конкретно реч о Српској нацији и историографији, до конфликта је раније или касније дошло са историографијама свих нација које се налазе у српском суседству (и тзв. *признатих* и тзв. *непризнатих* нација). Ти конфликти нису искључива карактеристика само српске (како наводе извесне тенденциозне теорије), већ мање-више и свих осталих европских историографија.

Са мађарском историографијом сукоб се, од прве половине 19. века, највише води око питања историјског и етничког права на Војводину, Барању, део јужне Мађарске и Мачву. Тај сукоб, након потписаног мира у Трианону 04/06/1920. а нарочито после завршетка Другог Светског Рата почиње да се замрзава, и у данашње време, условно речено само "тиња".

Са румунском историографијом није долазило до већих размимоилажења, изузев једно кратко време почетком 20. века по питању Баната. Разграничење створено формирањем државе СХС са једне и припајањем до тада мађарске области Ердеља Румунији, као и чињеница да су управо због поменутог Ердеља румунска и мађарска историографија запале у велики конфликт, готово су у потпуности угушиле поменути српско-румунски спор.

Сукоб српске са бугарском историографијом је избио на површину шездесетих година 19. века, и од тада се одразио прво кроз научни, а убрзо и кроз дуготрајни свеобухватни међунационални сукоб. Подручје сукоба са Бугарима је: западна Бугарска (од реке Искар), источна Србија, јужна Србија и Македонија. Услед тих сукоба, Срби су са Бугарима водили 4 рата, а после последњег завршеног (тј. Другог Светског) дошло је готово до потпуног замрзавања поменутог спора (највише захваљујући политичким чиниоцима).

Како се стишао сукоб са бугарском, избио је проблем са новоформираном македонском историографијом, који се прилично појачао после распада СФРЈ

1991. године и огледа се највише по питању генезе Македонске нације уопште, као и питању непризнате Македонске Православне Цркве.

Од времена ослобођења Косова и Македоније од турске власти 1912. избио је дуготрајан, и по Србе у новије време трагичан спор са Албанцима (а тиме и са албанском историографијом), у којој је центар проблема етничко и историјско право на Косово, док су периферни проблеми западна Македонија, северна Албанија и делови Црне Горе.

Сличан проблем генезе (као у македонском случају) се јавља и са новоформираном муслиманском (односно бошњачком) историографијом, али слободно се може рећи да он као један од сегмената спада у данас најтежи научно-историографски спор на овом поднебљу, а то је српско-хрватски спор.

Српско-хрватски спор је избио још у првим деценијама 19. века, то јест од времена кад су Српска и Хрватска нација ушле у завршницу своје модерне генезе. Том приликом, дошло је до генерализације, којом су обухваћени сви јужни Словени (сем Бугара, македонских Словена и Словенаца). Православни хришћани су постали Срби, док су католички хришћани постали Хрвати. Муслимански Словени су варирали између српске и хрватске опције, док напослету нису постали посебна нација у комунистичкој Југославији. Подручје српско-хрватског спора је у територијалном смислу веома велико, и обухвата простор од Мославине, реке Купе и Горског Котара на западу, до река Тисе, Саве и Дрине, Рашке области и Црне Горе на истоку. Овај спор као најстарији, најдужи, најисцрпљивији, и на жалост најтрагичнији (катастрофално се рефлектовао кроз два светска, и ратовима 1991-1995.), убедљиво се издваја од осталих, још увек је актуелан, и чак се у одређеним сегментима и радикализује.

ИЗВОРИ ВЕЗАНИ ЗА НАЦИОНАЛНУ ПРОБЛЕМАТИКУ

Историјски извори представљају базу око којег историчари граде своје сазнање о догађајима, процесима и детаљима који су се десили у прошлости, да би из помоћ лингвистичких, етнолошких, археолошких и антрополошких налаза употпунили слику, изнели властита сазнања и закључке и формирали ставове. Због тога, тумачење историјских извора је од круцијалне важности за формирање поменутих ставова, који би требали да се износе тек после темељног и свеобухватног њиховог сагледавања и критике.

Када је реч о националној проблематици, у досадашњој српској, а и другим суседним историографијама то до данашњих дана углавном није био случај. Будући да је питање тумачења историјских извора који су везани за ово подручје веома осетљиво, њихова критика поред осталог, неминовно је подлегала (а и даље подлеже) и актуелном политичком климом, тако да има и своју политичку тежину. Услед тога, националне историографије редом врло често прво доносе закључке и формирају ставове, да би тек онда исте покушавале да колико-толико спрегну са делом дотадашњих сазнања (из извора и налаза помоћних историјских наука). Тако у ствари долазимо до феномена прављења тзв. "образаца", око којих националне историографије покушавају да прилагоде постојеће историјске изворе, као и лингвистичке, етнолошке, археолошке и антрополошке чињенице и налазе. Различите су побуде из којих се формирају ти "образци", али за њихово објашњење требало би направити исцрпну геополитичко-психолошку студију.

Карактеристичан је однос националних историографија према историјским изворима као првом и најзначајнијем фактору. У данашње време, када је реч о националној проблематици, историја се третира слично као и свака друга пропаганда. Она се чак шта више користи као саставни део те исте пропаганде, па се историјски извори гледају у том светлу. Националне пропаганде су редовно прожете поменути историографским "образцима" и том приликом се пре свега гледа однос постојећих познатих историјских извора према њима. Кад је реч о односу према задатом "образцу", историјски извори се грубо деле на оне чије тумачење одговара, на оне чије тумачење не одговара и оне чије тумачење према "образцу" остаје неутрално. При том су се издиференцирали специфични методи обраде.

Најкраће речено, методи обраде извора који одговарају задатом "образцу" су метод истицања, метод мутације (када се тумачењем неутралног извора фактички добија извор који одговара "образцу"), метод прецењивања (одсуство сваке критике извора), као и метод комбинације нека од претходна три метода. У последње време, развојем такозване "алтернативне" историографије, метод прецењивања је нарочито заступљен.

Са друге стране, методи обраде извора који не одговарају задатом "образцу" су метод игнорисања, метод мутације и метод деградације (и поново метод комбинације два или сва три претходна метода).

Савремене историографије до данашњих дана су углавном користиле метод игнорисања, као релативно најједноставнији метод, који је омогућавао да се "незгодни" извори једноставно заобиђу и прећуте. У последње време се међутим јавља и потреба да се овај метод, као најмање научан, замени неким од других метода. Најнаучнији би притом, условно речено био метод деградације, који може бити у облику деградације тумачења извора, као и деградације самог извора.

Поред тога, у савременим историографијама се, нарочито у новије време јавља и посебан метод генерисања (или једноставније речено простог измишљања) извора (логично, "извора" који одговарају "образцу"), међутим будући да он још увек у научним круговима није нарочито популаран, јавља се тек спорадично.

Посебна област су методи којима се користе поменути "алтернативни" правци националних историографија, али то је тема за посебно проучавање.

Будући да извора који се односе на помињање националних имена има велики број, потребно је прво направити њихову ваљану селекцију. Као прво, можемо их грубо поделити на **директне** (где се директно помиње одређено национално име, у било ком облику) и **индиректне** (где се поменута имена не помињу, али логичким тумачењем извора може да се извуче закључак да се ради о њима). За нас су од далеко већег значаја директни извори, због тога што они остављају знатно мање маневарског простора за разне горе наведене методе прилагођавања "образцима".

Друга значајна подела би била на оне условно речено **релевантне** и оне **мање релевантне**. У овом случају, релевантни извори би били они који су настали пре почетка 19. века, а директно и стриктно помињу одређено национално име. Чему таква подела? Најједноставније због тога што извори створени пре ове фамозне границе, услед горепоменуто промене система вредности и формирања савремених нација на овом поднебљу, су знатно мање оптерећени

националном пристрасношћу, што се не би могло рећи за оне који су настали у каснијем периоду.

Услед свега раније наведеног, потребно је извршити објективну критику (спољашњу и унутрашњу) релевантних директних извора везаних за ову тематику, без почетних предрасуда и задатих "образаца", али као прво и основно, морамо имати спознају о њима, будући због раније поменутог метода игнорисања већина њих и није позната широј читалачкој публици.

Управо би то био и циљ ове студије, која ће у наредним текстовима, кроз колико је то могуће неутрално гледиште, постепено и првенствено указати на (познатије и мање познате) директне и релевантне историјске изворе, везане пре свега за најактуелнију и најоптерећенију српско-хрватску националну проблематику, у нади да ће историографије ова два (а и других) народа на овом поднебљу у властитом наредном раду објективније приступати овом проблему, и тиме постепено смањивати дугогодишње изграђивану баријеру и нетрпељивост, која је задала много несреће и јада нарочито српском народу у новијој историји.

Игор Мојсиловић

НАПОМЕНА: Текстовете објављује Удружење грађана "СРПСКИ ДЕСПОТ" (регистровано под бројем 3/1-1425/2-2002-07). Дозвољено је преписивање и објављивање текстова уз обавезно навођење извора и само уз сагласност аутора текстова.

